

STRÉDL TERÉZIA

A NEVELÉS ÉS PROBLÉMÁI ¹

nem mindig egyszerű. Nagy segítség lehet, ha a hétvége szabályait a csoport közösen fogalmazza meg, és mint egy „szerződést” mindenki az aláírásával nyomatékosítja, hogy tudomásul veszi és elfogadja őket. Ehhez arra van szükség, hogy ez a „szerződés” valódi konszenzussal szülessen meg és a betartása, illetve betartatása kötelező érvényű legyen az összes résztvevőre – beleértve az osztályfőnököt is. Így az esetleges szabályszegéseknél nem az osztályfőnökre hárul az egyszemélyes bíráskodás és rendrakás feladata, hanem a közösen megalkotott keretek lesznek a vonatkozási pontok.

KÜLSŐ SZAKEMBEREKSEL

Nagyon nagy segítség az osztályfőnöknek, ha a gólyatábort külső szakemberek, trénerok vezetik. Ez teszi ugyanis teljesen lehetővé, hogy résztvevőként, s ne vezetőként legyen jelen az osztályfőnök a kötött programokon, amiket egyébiránt nem is neki kell összeraknia és levezényelnie. Így még jobban oda tud figyelni az osztályra és a diákok között kialakuló folyamatokra. Nem utolsó szempont az sem, hogy a trénerok által hozott módszereket és játékos gyakorlatokat később felhasználhatja az iskolában az osztályfőnöki órák keretében.

Mint látjuk, egy kellő komolysággal vett gólyatábor nem csak a diákoknak, hanem az osztályfőnöknek is olyan hasznos információkkal, maradandó élményekkel és praktikus tapasztalatokkal szolgál(hat), amire – négyévente! – érdemes rászánni egy szabad hétvégét, de akár egyetlen napot is még a tanév kezdete előtt. A gólyatáborra fordított energia a tanév kezdetén ugyanis egy kezelhetőbb és barátságosabb legkisebb osztályközösség formájában többszörösen megtérül.

Sindelar B. az egyik előadásában azzal sokkolta hallgatóit, hogy Ausztriában nincsenek *magatartászavaros* egyének. Ezt csupán azért tudta kijelenteni, mivel őket kivételes magatartásúaknak, ill. originál viselkedésűeknek nevezik, mondván, hogy címkézéssel ér fel, ha magatartászavarosoknak minősítjük őket, kizárva a korrekció lehetőségét. Össztársadalmi attitűd, hogy az ilyen személynek esélyt adjanak a felzárkóztatásra, illetve lehetőséget biztosítsanak máságból adódó önmegvalósítására. Ez olyan szemléletváltás, amelyre nagy szükség van a szakmában.

VISELKEDÉS- ÉS MAGATARTÁSZAVAROK

Mielőtt a nevelési problémákról beszélünk, nézzük át, hogy a szakirodalom milyen tüneteket nevez meg, és mit sorol hozzá kiváltó okként (Strédl, 2013).

A magatartászavarok okai endogén és exogén tényezőkre vezethetők vizs-

- *endogén tényezők*: hereditáris (örökletes), központi idegrendszer zavarai, diszfunkciók, lelki problémák;
- *exogén tényezők*: kóros környezet, nevelési elhanyagoltság, negatív viselkedési minták.

A zavarokat emocionális, szociális és pszichoszociális területen figyelhetjük meg:

1. *emocionális (érzelmi) zavar*: tartós kóros tünet az érzelmi életben. Nem az érzelmeket érinti, hanem az emocionális területének zavarát, és ez okozza az érzelmek nem megfelelő intenzitását, tartósságát, szociális inadaptívását. Tartós hiányérzetet vált ki az egyénből, más problémákkal is kísérve.
2. *szociális zavar*: az egyén nem tartja be/megsérti a kötelező szabályokat, előírásokat, egyezségeket, amelyek meghatározzák társadalmi létezését. Azt jelzi, hogy az egyén nincs harmóniában környezetével. A személyiség szerkezete sérül, nevelési, emocionális

zavar lép fel, és szociális izoláltság is jelentkezhet.

3. *pszichoszociális zavar*: az egyén pszichikai, biológiai és szociális kölcsönhatású viselkedésére utal. Az erkölcsi és jogi normák megsértéséről van szó.

4. *Nevelési zavar*: azon zavarok csoportja, amelyek helytelen nevelési vezetéről szólnak. Felosztásuk: nevelési elhanyagoltság, kóros nevelési elvárás (ambiciózus, túlvédő, autoritatív attitűd).

5. *Diszociális viselkedés*: nevelői (szülői) ráhatással korrigálhatóak (panaszkodás, kinevetés, dacosság).

6. *Aszociális viselkedés*: az egyén saját magára ártalmas, nem a társadalomra (csavargás, iskolakerülés).

7. *Antiszociális*: sérti a jogi törvényeséget (lopás, rablás, vandalizmus, testi bántalmazás).

Több esetben is találkozunk a viselkedés és a magatartás fogalmának megkülönböztetésével, azonban sok esetben szinonimaként értelmezik ezeket (Pszichológiai Kislexikon, 1995):

■ *Viselkedés* (behavior): gyűjtőfogalom az élő szervezetek összes megfigyelhető, megállapítható vagy mérhető aktivitására (341. o.)

■ *Magatartás*: viselkedés, az emberi személyiségvonások fő megjelenési formája, a lelki megnyilvánulások kifejeződése (206. o.)

■ *Magatartászavarok* (behavior disorder): diagnosztikus kategória, olyan magatartásformák, amelyek tüneteit a társadalom helyteleníti (206. o.)

A *pszichoszociális zavar* alatt a lelki és szociális integritás zavarát értjük, és ezért az egyén a normalitás övezetéből kilóg, tudatosan vagy akaratlanul sérti az elvárt szabályokat. Ezt a fogalmat a WHO (Nemzetközi Egészségügyi Szervezet) is akceptálja.

Tünetei: ADD/ADHD

ADD – figyelemzavar (attention deficit disorder)

ADHD – figyelemzavar és hiperaktivitás (Attention deficit hyperactivity disorder)

¹ A tanulmány előadás formájában a Katedra Társaság 2016. május 20-i tanácskozásán hangzott el.

■ régebbi megnevezései: MCP, LMD, LDE

■ a gyermekpopulációban 6%, a fiúk és lányok aránya 5 : 1

■ pontos keletkezése ismeretlen, azonban elsődlegesen **nem a helytelen nevelés** és szociális hatás váltja ki, enyhe agyi diszfunkcióhoz köthető.

Figyelemzavar: az összpontosítás hiánya, figyelmetlenség, a tevékenységben a kitartás hiánya, figyelmetlenség az iskolában, szociális helyzetekben, helytelen cselekedetek, szervezetlenség, gondatlanság, megfontolatlanosság, szétszórtság, megbízhatatlanság. A figyelemzavaros gyerekek gyakran cserélgetik a játékokat, tevékenységüket, nem fejezik be, amit elkezdtek, problémájuk van a játékszabályok betartásával. A külső figyelő számára úgy tűnhet, hogy lélekben nincsenek jelen, nem hallgatnak, figyelnek, reagálnak. Figyelmük hamar elterelhető, a mellékzörejek elvonják figyelmüket.

Hiperaktivitás: túlzott és nem kontrollált aktivitás, állandó nyugtalanság, a gyermek nem tud megülni egy helyen, elszaladgál, a széken nyugtalanul ül, átmászik, felugrik tárgyakra, stb. Nem tud csendben játszani, neheze esik a csend, kényszeresen mindig foglalatlan marad valamivel, sokat beszél. Felnőttkorban is megmarad a belső nyugtalanság érzése.

Impulzív viselkedés: meggondolatlanosság, figyelemfelkeltés (helytelen megjegyzések, közbeszólások), türelmetlenség, ingerlékenység jellemzi, az ilyen gyermekeknek nincs türelmük kivárni sorukat, túlkiabálják a többieket, szavukba ugranak, bohóckodnak, nem hallják az intelmeket, balesetveszélyesek (megfogják a forró tárgyakat, nekimennek valakinek/valaminek, stb). Felnőttkorban az autózéknél figyelmetlenek, későn fékeznek, gyorsan hajtanak be az útkereszteződésbe, stb. Az emberi kapcsolataik is hullámzóak.

Kognitív funkciók zavarai: a figyelemzavart gyakran kíséri a motorikus nyugtalanság is. Az ilyen gyermekeknek nincs időérzéke, az időbeliség gondot okoz, képtelen viselkedését megítélni, szelektálni az ingereket, képtelen a megfelelő információt kiválasztani, ami az adott helyzetben szükséges volna, a bejövő információk analízise-szintézise sérült. Motivációs szintje alacsony, nem kitartó, mindennemű frusztrációt, elodázást nehezen él meg, gyenge az önuralma. Felléphet nála tá-

jékozódási zavar, valamint a verbális és munkamemória-zavar is fennállhat.

Percepció-motoros zavarok: hiperaktivitás és a relaxáció hiánya jellemzi, hirtelen mozgásos reakciók, nem koordinált, pontatlan, diszkrét neurológiai eltérések lépnek fel: mozgásos diszkoordináció, aszimmetria, jobb-bal orientáció, taktilis diszkrimináció, ügyetlenség, vizuomotoros koordinációs zavar jelentkezik.

Szociális maladaptáció: nem adekvát kontroll, familiáris viselkedés jellemzi, ám a kortársakhoz nem képes alkalmazkodni, képtelen betartani a szabályokat, akceptálni a környezet elvárásait, extrém hangultváltások és elismerés iránti fokozott vágy jellemzi, altruizmus és empátia hiánya lép fel.

A ma iskolájában a nevelési problémák bő tárházával találkozhatunk. Vannak olyan megjelenési formák, amelyek beazonosíthatóak a szakirodalmi felosztás alapján, azonban gyakori a nevelési stílusok eltéréseiből is adódhat.

A tünetek alapján, amikor a tanulás minősítőjének tartjuk a figyelmet és az emlékezetet, nagyon sok félreértelmezés történik a nevelők részéről, ami szerint a gyermek rosszasága okozza a problémát. Megígér mindent, de semmit sem tart be, semmi sem köti le a figyelmét annak ellenére, hogy környezete mindent megtesz ezért... – ilyenkor a gyermek egyedül marad problémáival, és nem tudja azokat segítség nélkül legyőzni.

NEVELETLENSÉG

A személyiség alapjai az első 6-8 évben alapozódnak meg, itt kell a gyermekeket ráállítani azokra a „nevelési közlekedési szabályokra”, amelyek elsajátítása, betartása segíti az alkalmazkodásban. Az óvodában találkozik a gyermek a közösséggel, és itt tanulja meg a közösségi lét normáit, vagyis az óvodapedagógus csapatépítő szerepe elkerülhetetlen. Amiben nehéz dolgunk van, hogy sok a gyermekek között az *egyke*, aki eddig csupán a felnőttek társaságát szokta meg, és két extrém viselkedési formával reagálhat a gyermekközösségre. Vagy agresszív, önérvényesítő, vagy pedig neurotikus, visszahúzó magatartás jellemzi őt.

További probléma, hogy pár éve tanúi lehetünk a *fiúk száma megnövekedésének* a csoportokban, így ez egész más nevelési kihívások elé állítják a pedagógust. A szülő és az óvoda

együttműködése nagyon fontos ebben a folyamatban, hogy a két viselkedési forma, vagyis az otthoni és az óvodai erősítsék egymást. Gyakorlatból tudjuk, hogy gyakori a kettős nevelés megjelenése: ellentétes követelményrendszer, ellentmondó szabályok (otthon mindent lehet, oviban nem), elfogultság a szülők részéről, stb.

Az iskolába érkező gyermek már valamiféle tapasztalattal jön, ami sok esetben meghatározza a viselkedését. A *hat éves gyermek érettségétől* függ, hogy milyen lesz az iskolai starthelyzete. Mivel hazánkban nem kötelező az iskolaérettségi vizsgálat, kevés a gyerekszám, gyakori az éretlen elsősök száma. Az iskolára alkalmatlan gyermek személyisége daccal, negativizmussal, sírással, érdektelenséggel reagálhat az *adaptív magatartásra*, ahogy viselkednie kell az iskolában.

Ha nincs időben és kellőképp orvosolva egy-egy nevelési probléma, a későbbiekben, amikor már a gyermek *extrém iskolai terhelésnek* van kitéve, nagyobb kihívások előtt állunk, ezért érdemes a probléma gyökerét vizsgálnunk. Pl. ha a gyermek hangadó volt az oviban, ám az iskolában nem tud érvényesülni, mert nehezebben megy a tanulás, a hangadó pozíciót automatikusan valamilyen nem megfelelő magatartásformával – agresszivitással, bohóckodással, trágár beszéddel, stb. – fogja helyettesíteni.

Meg kell említeni a társadalom *individulizálódását* is: egyre több az a gyermek, aki nem is szeretne barátokat, izolálódik, nehezen veszi a csoportfoglalkozásokat. Sokszor a pedagógus keveri az említett tünetet az *autizmus tünetegyüttesével*, amely szintén gyakori. Az utóbbi esetben a szociális kapcsolatfelvétel és -tartás zavarairól van szó.

Beszélni kell az *oppozíciós viselkedésről* is, amikor a gyermek mindent elutasít, negál, nem hajlandó együttműködni. Ezek mögött idegrendszeri túlérzékenység figyelhető meg. Ezek és a hasonló szubklinikus tünetek fellelhetőek az előkamasz viselkedésében is (9-12 év között). Itt elég csupán annyi, ha a gyermeket a pedagógus vezetéknevén szólítja, és a többieket keresztnevén.

A dacról egész fejlődési szakaszt nevezünk el. Elgondolkodtató, hogy az amerikai kutatások kimutatták, a dac 70%-ban a gyermek reakciója nevelője helytelen akciójára. A második dacsorszak a serdülőkor. A kamaszkori

szolidaritás mozgósíthatja az egész osztályt, sőt az egész iskolát, ha diákjai úgy érzik, az iskolarend túlzottan a pedagógust védi, nem pedig a diákat. A mai gyermek jogérvényesítő, sok esetben ezzel zavarba hozza a pedagógust is. Erre a korszakra jellemző a túlzott kritikusság, igazságkeresés, ami a felnőtt megértése, támogatása nélkül nyílt ellenségeskedésbe válhat.

A MEGOLDÁSOK LEHETŐSÉGEI

A segítő szakma tünet alapján nem ítélkezhet. Kötelességünk - akár szakember segítségével - feltárni az *ok-okozati összefüggéseket*, hogy érdemben lehessen a tünetet kezelni.

A problémák megoldásánál fontos az *iskola és a szülők együttműködése*. Ahol ez hiányos avagy ellenséges, ott nem várhatjuk el a gyermektől a megfelelő magatartást. A nevelésben a kettős nevelés a legrombolóbb, amikor mindkét fél mást akar. Ilyenkor a gyermek azt csinálja, amit ő tart fontosnak, öntörvényűvé válik. A gyermek számára nagyon fontos a *pozitív viselkedési minták erősítése*. Az iskolai teljesítménynél azt kell értékelnünk, amit a gyermek tud, abban kell segítenünk, hogy ez a teljesítmény minél jobb legyen. Ehhez sok esetben szakember (gyógypedagógus, pszichológus) segítése kell, továbbá a pedagógiai asszisztens segédlete. A ma iskoláiban egyre több a probléma, és ezeket az

iskola már nem képes oldani a támogató szolgáltatások nélkül. Ha sikerül iskolai alkalmazottként foglalkoztatni ilyen szakembert (pl. részmunkaidőben), hatékonyabbá válik a problémák megoldása.

Az iskolában a fegyelmezetlenség leggyakoribb típusai az agresszió, az erkölcsi normák megsértése (lopás, csalás, hazudozás), a tanár tekintélyének kikezdése (nyílt ellenállás), a tanóra megzavarása (aktív rendetlenkedés), és a „kikapcsolás” (álmodozás, más tevékenység). A fegyelmezetlenség ellenpárja a fegyelem, ami a pszichés biztonság alapja. Mindenkinek szüksége van rá, hogy ne tegyen helytelen dolgokat. Ez teremti meg az optimális alkotó légkört is. Ehhez osztályfőnökként, a tanulókkal együtt minden év elején alkossuk meg azokat a szabályokat az osztályban, amelyek biztosítják mindenki számára, hogy biztonságban érezze magát, és amelyek világosan kijelölik, miért jár esetleg büntetés, illetve segítenek tudatosítani, a szabályok megsértése mit okozhat a többiek számára. Az iskolai szabályokat az intézményi és részszabályok alkotják, melyek az osztályra érvényesek. (Várhegyi, 2016) Az osztályközösség elsőtől fogva így működik/-hetne, és ehhez nagyon fontos a csapatépítés, az egymás javára való gondolkodás légkörének kialakítása. Ennek alapjai már az óvodai kö-

zösségben is érvényesíthetők, hiszen itt alapozódik a gyermek közösségi magatartása. Tanuljunk meg határokat szabni és ezeket következetesen betartani. A csapatépítés gyakorlatának egyik lehetősége a kiscsoportos iskolai munka alkalmazása az egyéni feladatmegoldások helyett. Természetesen, a csoport hatékonysága megnő, ha tagjai részfeladatokat oldanak, és a kilépésnél ezek összegezése válik az eredményesség mutatójává.

Mivel az iskolai problémák megsaporodtak, a nevelési gondok-bajok többszedtek, a felvilágosító szakirodalom kínálata is bővült, sok esetben már on-line elérhetőek. Vagyis, az érdeklődő tájékozódni tud. Ahhoz azonban, hogy készség szintjén is képes legyen alkalmazni az egyes megoldásokat, saját élményű továbbképzések látogatására van szükség. A problémákról nem éri meg csak beszélni, hanem megoldani kell őket. Ha ez a cél vezérel minket, sikerülni is fog!

SZAKIRODALOM:

- Németh Margit – Strédl Terézia: *A nevelés örömei és örömei*. Liliium Aurum, Dunaszerdahely, 2002.
- Ranschburg Jenő: *Pszichológiai rendelkezések gyermekkorban*. Saxum, Budapest, 2012.
- Strédl Terézia: *Inkluzív pedagógia*. Selye János Egyetem, Komárom, 2013.
- Várhegyi György: *Tessék kérem megnevelni*. www.cs.elte.hu/~akos987/Pedagogia/tessekm.htm

